
DEĞERLENDİRMELER

P. Jyrkankallio, A. D. Bennigsen, G. Hazai, F. Wendt, K. H. Menges, *Türk Lehçeleri ve Edebiyatları* (çev. Kemal Aytaç), Gündoğan Yayınları, Nisan 1992, 114 s.

Türk Lehçeleri ve Edebiyatları adlı kitapta, Prof. Dr. Kemal Aytaç'ın *Türk Dünyası Araştırmaları* adlı derginin 1982-1987 yılları arasındaki sayılarında çıkan bazı çevirileri yer almıştır. Çevirilerin hepsi Almancadan yapılmıştır. P. Jyrkankallio, A. D. Bennigsen, G. Hazai, F. Wendt, K. H. Menges'e ait bu beş çeviri genelde Türk dilinin sınıflandırılması, çağdaş Türk lehçeleri ve edebiyatları ile ilgilidir.

Kısa bir ön sözle başlayan kitapta yayımlanan yazılar sırasıyla şöyledir. P. Jyrkankallio, "Günümüzdeki Türk kavimlerine Umumî Bakış" (9-40). Aslı "Übersicht Über die türkischen Völker unserer zeit" başlığı ile *Studia Orientalia*, XIV (1950), Helsinki s. 1-3'te çıkan bu yazının çevirisi *Türk Dünyası Araştırmaları* dergisinin 1987/2. cildinin 51. sayısında s. 159-181'de çıkmıştır. "Günümüzdeki Türk Kavimlerine Umumî Bakış" adlı bu yazıda; Türk dilinin sınıflandırılması ile ilgili kısa bir bilgi verildikten sonra, bu sınıflama çerçevesinde her bir grup ile ilgili olarak nüfus, yaşadıkları coğrafya, din ve dil gibi çeşitli konularda kısa bilgiler bulunmaktadır.

Kitaptaki ikinci yazı Alexandre de Bennigsen'e aittir. "Çarlık ve Sovyet Hâkimiyeti Altındaki Türkler" (41-64) adını taşıyan bu inceleme, *Die Türken unter der Zaren-und Sowjetherrschaft 'Zentralasien' - fischer weltgeschichte*, 16. cilt (Yay.: G. Hambly), Frankfurt / M. 1979, s. 197-216'da yayımlanan Almanca aslından çevrilmiştir. Bu çeviri ilk olarak *Türk Dünyası Araştırmaları* dergisinin 1986/1. cildinin 41. sayısında yayımlanmıştır.

"Çarlık ve Sovyet Hâkimiyeti Altındaki Türkler" adlı bu incelemede konu:

1. Rus Hâkimiyeti Altındaki Altınordu Vârisleri,
  - a) Rus Hâkimiyeti Altındaki Kazan Tatarları,

- b) Rus Hâkimiyeti Altındaki Kırım.
2. Rus Hâkimiyeti Altındaki Kazak Stepleri
3. Rus Hâkimiyeti Altındaki Türkistan başlıkları altında ele alınmıştır.

G. Hazai'nin *Türk sprachen, Lexicon der Islamischen welt* (Yay: K. Kreiser / W. Diem / H. G. Majer, 3. cilt, Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz 1974, s. 152-154'te yayımlanan incelemesinden "Türk Dilleri" (65-69) başlığıyla çevrilen üçüncü yazı, daha önce *Türk Dünyası Araştırmaları* adlı derginin 1986/1. cildinde yer alan 40. sayıda, s. 125-128'de çıkmıştır.

Bu yazıda Türk dili güneydoğu, güneybatı, kuzeybatı ve kuzeydoğu olmak üzere dört gruba ayrılmış ve bunlar hakkında kısa bilgiler verildikten sonra Türk dilinin coğrafyasından, konuşanların sayısından bahsedilmiştir.

Dr. Heinz F. Wendt, "Türk Dilleri" (71-80) başlıklı inceleme, *Türksprachen 'Das Fischer Lexikon - Sprachen'*, Hamburg 1977, s. 326-331'den çevrilmiştir. İlk olarak *Türk Dünyası Araştırmaları* 1983 / 2. cilt, 26. sayısında s. 180-187'de yayımlanmıştır.

Heintz F. Wendt bu incelemesinde, "Türk Dillerinin herkesçe kabul edilebilecek bir sınıflandırması henüz mevcut değildir." (s. 71) düşüncesinden hareketle, bu konuda çalışması olan araştırmacılardan bahsetmiş ve bunlardan Malov'un tarihî kriterlere dayanan sınıflandırması ile, Samoyloviç'in fonetik esasları temel alan sınıflandırmasına kısaca değindikten sonra Türk lehçelerinin birbirinden çok az farklılık göstermesi nedeniyle Türk dilini sınıflandırmanın zor olduğunu belirtmiştir. Daha sonra "en yeni Rus araştırmaları" ışığında, Türk dilini A-Batı dalı ve B-Doğu dalı başlığı altında iki ana gruba ayıran sınıflandırma üzerinde durmuştur.

Wendt, Batı dalını ise kendi içinde dört gruba ayırmıştır. Bunlar sırasıyla şunlardır:

1. Bulgarca grubu;
2. Oğuzca grubu: Bu grubu da kendi içinde a) Oğuzca-Türkmence; b) Oğuzca-Bulgarca; c) Oğuzca-Selçukça olarak üç alt başlık altında incelenmiştir.
3. Kıpçak grubu: Kıpçak grubunu ise a) Kıpçakça-Oğuzca; b) Kıpçak-Bul-

garcası (veya Kıpçak-Tatarcası); c) Kıpçak-Nogay grubu olmak üzere yine üç alt grup altında ele almıştır.

4. Karluk grubu: Bu grupta a) Karluk Uygurcası; b) Karluk Harezmcesine yer vermiştir.

Heintz F. Wendt, Doğu dalmı da kendi içinde iki alt gruba ayırmıştır. 1. Uygurca grubu; 2. Kırgız-Kıpçak grubu. 1. Uygurca grubunu ise a) Karagasça ya da Tofayca, b) Yakutça, c) Dolganca, d) Hakasça (Eski adı: Abakan Tatarcası) gibi alt dallara ayrılmıştır. Bu başlıklar altında her bir grubun geçmişteki ve günümüzdeki durumu ile ilgili nerede konuşulduğu, hangi adla geçtiği, dili, nüfusu ile ilgili kısaca bilgi vermiştir.

K. H. Menges'in "Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları" (81-114) adlı yazısı, "Die türkischen literaturen ausserhalb der türkei", *kindlers literaturlexikon*, 2. cilt, München 1974, s. 551-565'teki incelemesinden çevrilmiştir. Bu çeviri ilk olarak *Türk Dünyası Araştırmaları*, 18. sayı, 1982/1.cilt, s. 74-102'de çıkmıştır.

"Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları" adlı bu yazıda Türk tarihi ile ilgili kısa bilgi verildikten sonra konu;

1. Karahanlı-Çağatay-Özbek edebiyatları,
2. Kazak edebiyatı,
3. Kırgız edebiyatı,
4. Türkmen edebiyatı,
5. Kazan-Tatar edebiyatı,
6. Azerbaycan (Azerî) edebiyatı,
7. Sibirya Türk edebiyatı

olmak üzere 7 alt başlıkta incelenmiştir. Her bir başlıkta Türkiye dışındaki Türk edebiyatlarının tarihî gelişimine kısaca değinildikten sonra her birisindeki isimler ve eserler hakkında bilgiler verilmiştir.

Genelde Türk dili ile ilgili sınıflandırmalar hakkındaki çeşitli incelemelerin çevirilerin bulunduğu *Türk Lehçeleri ve Edebiyatları* adlı eser, bu yönüyle

araştırmacılara konuyla ilgili toplu bilgiler sunmaktadır. Ayrıca her yazının sonunda bulunan kaynakçalar da yapılan ve yapılacak araştırmalara ışık tutucu bir nitelik taşımaktadır.

Her bilim dalında olduğu gibi Türk dili ile ilgili çalışmalarda da çevirilerin önemi büyüktür. Bu noktada da *Türk Lehçeleri ve Edebiyatları* adlı kitap, Türk diliyle ilgili olarak yabancı bilim adamlarının Türk dilinin sınıflandırılması konusunda yaptığı çalışmaları, Türk araştırmacıların dikkatine sunması noktasında ayrı bir önem taşımaktadır. Bu tür çalışmaların artarak devam etmesinin Türk dili hakkındaki çalışmaların daha sağlıklı yapılması, eksikliklerin giderilmesi gibi çeşitli hususlar yanında, ortak bir Türk diline doğru giden Türk dünyası için önemi tartışma götürmez bir gerçektir.

REŞİDE GÜRSES